

Povzetek jezikovnega pogovora 22. 10. 2014

Jezikovna priporočila Janeza Gradišnika in njihova aktualnost danes

»Za vsako stroko velja, da se je mora človek učiti, se izobraževati zanjo. In ker stroke napredujejo, se razvijajo, se mora tudi človek ves čas spopolnjevati, mora spremljati ta razvoj in bogatiti svoje znanje.

Z jezikom ni nič drugače. Res imamo občutek, da se ga vsakdo nauči kar mimogrede. Ampak ob tem pozabljamo vse prizadevanje tistih, ki so nas jezika učili: staršev, okolice, šol, knjig itn. Tako pridobljeno jezikovno znanje zadostuje za vsakdanje potrebe, kdor pa hoče znati več, da bo lahko jezik uporabljal v *javnem življenju*, se mora tudi več učiti in svoje jezikovno znanje ves čas obnavljati in bogatiti.« (Janez Gradišnik, *Za lepo domačo besedo*, Založba Obzorja, Maribor, 1985, str. 14.)

Pravi lektor se tega zaveda in skuša svoje jezikovno znanje ves čas preverjati, preskušati, dopolnjevati. In kako se po končanem izobraževanju lotiti, lotevati vseživljenjskega učenja, če nimaš te sreče, da bi te vsaj na začetku usmerjal potrpežljiv mentor? Kritično spremljaš sodobne jezikovne pojave in primerjaš stanje s pravili v slovnici in pravopisu in opisi v razlagalnih slovarjih, tisti, ki delajo v večjih skupinah, imajo ob tem možnost strokovnih debat in verjetno dostop do internih navodil za težje primere. Vse to pa pogosto še ni dovolj ali pa je prezamudno – sploh če upoštevamo, da porabi lektor vedno več časa že za to, da si prisluži čim bolj spodobno plačo. Poleg tega pa je tudi nesmiselno, da bi vsak lektor sam odkrival Ameriko, ko pa je že bila odkrita. Zato organizira Lektorsko društvo predavanja, delavnice in take pogovore, za samostojno poglobljanje pa so zelo dobrodošli tudi jezikovni koticiki v medijih in priročniki jezikovnih priporočil – ne kot zbir strogih obvezujočih pravil, temveč kot zgled, kako je o posameznem jezikovnem vprašanju (tudi) mogoče razmišljati.

Za razmislek, ali in kako take napotke upoštevati, smo si izbrali priročnike prevajalca, pisatelja, esejista, slovaropisca, strastnega borca za lepo domačo besedo Janeza Gradišnika. Njegovi jezikovni napotki so nastajali v času od 60. do 90. let in so torej danes stari od 50 do najmanj 20 let. Ker živi jezik svoje življenje in se v obdobju 20 do 50 let v njem marsikaj spremeni, zlasti v našem času izredno velikega tehnološkega napredka, nas je zanimalo, ali so tako stari napotki danes sploh še lahko aktualni.

Janez Gradišnik ni (bil) edini pisec takih priročnikov, bil pa je zelo plodovit in bil je ognjevit zagovornik slovenskega v slovenskem jeziku – boril se je proti slabemu jezikovnemu znanju in tudi proti vplivom (takratne) srbohrvaščine in

proti vedno večjemu vplivu angleščine. Pri tem je opozarjal predvsem na nekritično sprejemanje, prevzemanje angleškega besedja (vikend, by-pass, resursi ...). Zaradi neke čudne narodove ponižnosti, našega malikovanja vsega tujega, ni stanje danes nič boljše, še več, je slabše. Nepotrebne angleške besedje imamo vse več na vsakem koraku, od slenga do vseh strok (suport, kompetence, management, performans, DNA ...), posamezniki skušajo vpeljevati tudi angleško izgovarjavo in naglaševanje [ebóla, bejdžín], imamo neustrezno rabo prevedenih angleških besed (npr. déležniki iz angl. participants, ko bi bilo v slovenščini ustrezno samo udeleženci (sestanka)), nezavedno sprejemamo angleško stavčno zgradbo: leta nazaj (= years ago) nam. pred leti; starost med 3 in 5 let (= between 3 and 5) nam. starost od 3 do 5; Ljubljana Festival nam. Ljubljanski festival ali pa Festival Ljubljana; moje ime je (= my name is) namesto ime mi je ...

Jezik se razvija, se spreminja, zato tudi nekatera Gradišnikova priporočila niso več aktualna. Kot kažeta SP in SSKJ, so nekatere besede, ki jih je on še odsvetoval, danes že povsem sprejete in sprejemljive (blagostanje, hala, kleveta, počitnikovati, vratnica ...). Ob nekaterih njegovih priporočilih se nasmehnemo – le kdo bi danes namesto poimenovanja čevapčiči uporabljal turške klobasice, za vetrobranskoostekla vetrovnico, za televizor gledalnik, namesto besede dvometraš dvometrovec, namesto revolveraš pištolar ...? Kljub temu pa je med priporočili večji delež takih, ki so tudi v sodobnih priročnikih »na njegovi valovni dolžini« – besede so označene kot publicistične, pogovorne, žargonske (čuditi, dopasti se, koristiti, izgledati, nahajati se, nuditi, pogoji, smatrati, zaviseti ...).

Priporočila niso predpis, so samo priporočila; po SSKJ2 je **priporočilo** -a s (i):

1. *mnenje, da je kaj koristno, dobro za koga*: priporočilo je upošteval in začel telovaditi; po njegovem priporočilu je odšel na dopust na morje // *ugodno mnenje o kom, čem*: vzeli so jo v službo na naše priporočilo / napisati, raztrgati priporočilo

2. *pravni akt, s katerim se na pravno nezavezujoč način opozarja na določena vprašanja splošnega pomena*: izdati priporočilo; glasovati o priporočilu; odločbe, sklepi in priporočila

- ekspr. tako vedenje ni ravno priporočilo zanj *ne vpliva pozitivno na mnenje koga*

Priporočil (to so tudi različna interna navodila!) se ne držimo brez vsaj rahle kritičnosti, to pa velja povsod, ne samo pri teh priročnikih. Enako lahko razmišljamo tudi o napatkih Pravopisne komisije SAZU, npr. o tistem glede rabe predlogov v zvezah, kot so iz Gorenjske/z Gorenjske, namesto z Gorenjskega

<http://isjfr.zrc-sazu.si/sl/svetovalnica/gremo-na-gorenjsko-in-pridemo-z-gorenjske#>), kjer beremo:

»Tudi pravopisni slovar opozarja, da namesto ženskospolske oblike v *Dolenjski* raje uporabimo srednji spol, torej *na Dolenjskem*. Vendar pa se na vprašanje od kod? vsaj pri slovenskih pokrajinah uveljavlja predlog *z/s*, torej *z Dolenjske, z Gorenjske: gremo na Gorenjsko*, potem *smo na Gorenjskem*, nazadnje pa pridemo *z Gorenjske*.«

V enem obširnejših člankov piše Janez Gradišnik tudi o tem vprašanju, in to v skladu s takrat in tudi danes veljavnim pravopisnim napotkom, zato strogo loči sklanjatev za ženski in za srednji spol, s tem pa ohranja tudi predložne pare, kot jih predvidevata slovnica in pravopis (*v – iz, na –z/s*). Priporočilo na spletišču, da se »vsaj pri slovenskih pokrajinah« uveljavlja predlog *z/s* (*z Gorenjske, s Koroške*) ne vzdrži – isto se namreč uveljavlja tudi pri tujih zemljepisnih imenih (*s Portugalske, s Kitajske, z Norveške*), a ne zaradi normalnega jezikovnega razvoja, temveč zato, ker se ločevanja sklanjatev in predložnih parov v šoli niso naučili učitelji, zato pa potem tudi ne novinarji. Pravopisna komisija tu podlega statistiki, številu pojavitev, in se pripravlja na spremembo pravila. A pravila so kot domine – če začnemo popuščati pri slovenskih pokrajinah, bomo morali tudi pri tujih zemljepisnih imenih, in če bomo s tem pristali na mešanje pri predložnih parih, bomo morali začeti sprejemati tudi zveze, kot sta *pozdrav iz morja* in *iz Triglava*. Mogoče bi bilo pametneje, če bi zahtevali, da se začne norma bolj upoštevati že v izobraževanju, kot pa da pristajamo na epidemijo jezikovne površnosti.

Ugotovitev tokratnega pogovora pa je:

Za vse, ki razmišljajo o jeziku, je dobro, da občasno prebirajo tudi jezikovne priročnike in različne jezikovne koticke, preden pa začnejo zelo omejujoče napotke uporabljati, naj razmislijo o njihovi aktualnosti in to preverijo tudi v veljavnih normativnejših priročnikih, kot sta pravopis in tudi SSKJ.

Mnenje o posameznih napotkih Janeza Gradišnika, objavljenih v priročnikih *Slovenščina za Slovence, Slovenščina za vsakogar, Še znamo slovensko, Naš jezik, Za lepo domačo besedo* in *Po angleško ali slovensko?* naj si ustvari vsakdo sam, zbirno analizo vseh teh del pa je mogoče najti tudi v diplomskem delu iz leta 2011 (<http://www.ung.si/~library/diplome/SLOVENISTIKA/35Erjavec.pdf>).

Povzetek pogovora pripravila D. T.